

На правах рукопису

ГУМЕНЮК ЛЮДМИЛА КОСИПІВНА

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
СИСТЕМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Спеціальність 22.00.06 - соціологія культури,
науки та освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Харків - 1996

00759869 (1)

дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Одеському державному університеті
ім. І. І. Мечнікова

Науковий керівник : доктор філософських наук, професор
ПОВСАДА Неллі Олександрівна

Офіційні опоненти : доктор філософських наук, професор
УВАРОВА Євгенія Лаврентіївна
кандидат соціологічних наук, доцент
МШАЛКІН Олександр Олексійович

Провідна організація : Запорізький державний університет

Захист відбудеться "23" Квітня 1996 року о 13³⁰
годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 02.02.06.
Харківського державного університету
(310002, м. Харків, вул. Мироносицька, 1, ауд. 2-27).

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій
бібліотеці Харківського державного університету за адресою :
310077, м. Харків, пл. Свободи, 4.

Автореферат розіслано 23 березня 1996 року

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради
кандидат філософських наук,
доцент

І. І. Шеремет

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ зумовлена інтересом сучасного суспільства до проблеми подальшого вдосконалення освіти як фактору, що забезпечує формування і розвиток людського потенціалу. Школа перетворилась у розгалужену систему закладів, які охоплюють маси населення. Однак розрив між окремими досягненнями у розвитку суспільства і станом професіоналізму та культури більшості працівників шкільної ланки системи освіти постійно збільшується, що загострює кризу у сфері освіти. Виникнення кризової ситуації пов'язане, перш за все, з соціальними процесами у суспільстві: із змінами соціально-політичних та соціально-економічних орієнтирів в умовах становлення української державності, із загальною спрямованістю на ринкові відносини, високим рівнем горизонтальної та вертикальної соціальної мобільності, міграцією населення (як внутрішньою, так і зовнішньою), з реорганізацією стратифікаційної структури суспільства у зв'язку із зростаючим соціальним та національним розшаруванням населення. Відповідно змінюється і система цінностей та пріоритетів як на державному, так і на особистісному рівнях. Одночасно важливою причиною диспропорцій у суспільному розвитку є недостатньо продуктивна діяльність інституту освіти і головної його ланки - загальноосвітньої школи.

Різкі соціальні реформи призвели до радикальних змін соціальних орієнтирів суб'єктів освіти, позбавили їх звичної "точки опори". Стали необхідними корінні перетворення, які б відповідали вимогам часу. Так, у 1991 році з'явилась Концепція української національної школи. Соціально-економічні та політичні розбіжності у житті регіонів викликали прагнення місцевих адміністрацій знайти власний шлях реформування освіти. У ряді регіонів поряд з державною або на правах експериментальних варіантів почали функціонувати регіональні концепції розвитку національної школи. У західному регіоні України нею стала "Концепція української школи Львівської області", прийнята Львівською обласною Радою народних депутатів у липні 1991 року. Однак регіональні особливості ні у ній, ні в обласному варіанті Державної програми "Освіта"/ Україна XXI століття"/ не були враховані достатньо повно.

Створення регіональної системи освіти вимагає виявлення нормативів ефективності діяльності у сфері освіти в рамках України і одночасно врахування специфічних особливостей, що характеризують економіку, культуру, традиції. Без соціології освіти з її системою діагностичних та прогностичних методик педагогічна наука приречена на пошуки нових шляхів розвитку

способом проб і помилок. В основу роботи покладено комплексний міждисциплінарний підхід, що дозволяє більш повно реалізувати завдання, зумовлені ускладненням суспільного життя та специфікою соціально-політичної ситуації.

ОБ'ЄКТ дослідження - система шкільної освіти у її проявах на макро- та мікрорівнях.

ПРЕДМЕТ дослідження - соціальні фактори і соціальні проблеми функціонування та розвитку школи у західному та південному регіонах України.

Аналізуючи СТУПІНЬ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ТЕМИ, слід зазначити, що її методологічні, загальнотеоретичні та прикладні аспекти уже плідно вивчалися вітчизняною соціологічною наукою, зокрема В. С. Бакіровим, С. О. Войтовичем, В. І. Воловичем, Є. І. Головахою, В. І. Куценком, О. О. Мешалкінім, В. Л. Оссовським, Н. О. Победою, І. М. Поповою, Є. Л. Уваровою, В. Ф. Чорноленком, О. О. Якубою та іншими.

Значний фактичний та методичний матеріал, концептуальні моделі впливу освіти на динаміку соціальної структури суспільства вміщені у роботах російських вчених, виконаних під керівництвом І. В. Бестужева-Лади, Л. М. Когана, В. Я. Нечаєва, М. М. Руткевича, В. М. Турченка, Ф. Р. Філіппова, В. А. Ядова та інших. Перспективні програми та технології навчання за спеціальністю "соціологія" створені соціологами московського, київського та харківського соціологічних центрів (Московський, Київський і Харківський університети), Інституту соціології АН України).

Для оцінки регіональної специфіки системи освіти важливе значення мали представлені у роботах В. М. Шубкіна, Г. Х. Чердниченка, Д. Л. Константиновського, Ю. М. Козирева методики аналізу життєвих планів та орієнтацій молоді на освіту, професію. Аналіз мотиваційних структур та життєвих цінностей вчителів, виконаний на прикладах Прибалтійських республік та регіонів Уралу і Західного Сибіру, показав необхідність корінних змін у системі управління освітою. Крупним вкладом у розвиток соціології освіти стало міжрегіональне лонгітюдне дослідження з проблем розвитку та функціонування системи освіти, проведене у 90-х роках у 18 регіонах колишнього СРСР (під керівництвом М. Х. Тітми, Н. О. Победи, І. І. Шеремет, О. О. Якуби та ін.). Воно дозволило визначити співвідношення загальних регіональних та етнопонаціональних проблем у системі освіти.

На новому етапі - в умовах становлення державності в Україні - широке обговорення суті реформування школи, педагогічних інновацій, професійного самовдосконалення вчителів

розгорнули Інститут педагогіки, Інститут педагогіки та психології професійної освіти АПН України (М. Д. Ярмаченко, І. А. Зяюн, Н. Г. Ничкало, В. С. Болгаріна та ін.).

Для досягнення мети даної роботи велике значення мали методологія змісту освіти В. С. Ледньова, методи і напрями вивчення і формування мотивації учіння М. О. Маркової, методи діагностування професійної майстерності учителя Я. М. Турбовського.

У дисертації використовувались також зарубіжні джерела: глобальні проблеми школи, аналіз причин кризи в освіті у 70-90-х роках, представлені у працях Ф. Кумбса, Дж. Саймона, П. Бурд"є, Д. К. Пассерон, А. Хелсі, С. Боулза, Т. Хюсена та ін.; моделі освіти та напрями її розвитку в Індії (Р. Сінгх, С. Шукла, К. Ахмад та ін.), країнах Латинської Америки; міжнародні дослідження проблем освіти, світові аналітичні узагальнення, проведені під егідою ЮНЕСКО, СЕПЕС, гуманітарних комісій ООН, Міжнародного Інституту планування освіти (ІІЕР), ряду європейських організацій та міжнародних фондів (Д. Карнегі, Дж. Сороса та ін.), Римського клубу. Значне місце в оцінці рівня потреб суб"єктів освіти зайняли теоретичні роботи Е. Беккі, Х. Бруннера, М. Шаркані, І. Міттера, Т. Рюлькера, соціально-психологічні підходи до аналізу життєвого успіху школярів В. Глассера, Дж. Счимекки, С. Поллака, У. Дреера та інших.

Регіональний аспект відображає співвідношення загального та особливого в кожному соціальному явищі, і від того, які принципи виділення регіонального, залежить і аналіз диференціюючих та інтегруючих тенденцій. Питання методології та методики регіональних досліджень висвітлені у монографії А. А. Гудими. Моделі та алгоритми багатовимірного аналізу якості діяльності регіону розкриті харківськими вченими (В. Л. Забродським, Ю. Р. Донченком, М. О. Кизимом та ін.). Однак система освіти як специфічний вид діяльності не знайшла відображення у її експериментальній частині. Більше того, вона не може бути повністю виміряна з допомогою такої загальної народногосподарської моделі. Вона вимагає спеціальної методики.

У значній мірі специфіка соціального у регіональному розрізі показана в роботах соціологів Німеччини Б. Краке (В. Краске), П. Ноака (Р. Ноак), М. Хофера (М. Хофер), Е. Кляйн-Аллерманн (Е. Klein-Allermann), У. Еттриха (U. Ettrich), Х. Бертрама (H. Bertram) та інших при проведенні ними у 1993-1994 роках соціологічного дослідження "Родинні цінності, умови та спосіб життя дітей та юнацтва у Східній та Західній Німеччині до і після об"єднання - порівняльний соціально-культурний аналіз". Найбільш значущими детермінантами регіонального впливу на

"Kindschaftsverhältnisse" вони називають соціальне середовище. Його основні нормативно-культурні показники.

Узагальнюючи аналіз розробленості проблеми у науковій літературі, можна сказати, що українською філософією та соціологією в останні десять років частіше досліджувались питання, пов'язані з аналізом причин і явищ соціокультурної кризи у національній освіті, з визначенням шляхів та факторів її можливого оновлення. Разом з тим, комплексних міждисциплінарних системних досліджень процесів реконструювання та соціального моделювання системи освіти в регіональному аспекті не проводилось. Саме тому МЕТОЮ даного дослідження стало виявлення соціальних факторів, що визначають розвиток регіональної системи освіти, побудова моделі регіонального освітнього комплексу та створення концепції його розвитку. Окремими ЗАВДАННЯМИ були :

- оцінка стратегії дослідження шкільної освіти як елемента загальної системи освіти, її функціонування на макро- та мікрорівнях, у суб"єктивному та об"єктивному аспектах;
- окреслення змінних регіонального фактору як ознаки, що характеризує міру "соціального";
- визначення місця і ролі регіонального фактору у розвитку системи освіти на сучасному етапі;
- відокремлення показників взаємодії вчителя та учня в ракурсі суб"єктивних та об"єктивних відносин;
- виявлення напрямів реформування системи освіти з врахуванням специфіки регіону (на прикладі Львівської та Одеської областей).

МЕТОДОЛОГІЧНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ дослідження слугували вказані вище концепції вчених та практиків, розроблені ними стратегії розмежувань макро- та мікросистемних підходів.

В основу методології роботи покладений, головним чином, структурно-функціональний аналіз та елементи "розуміючої соціології" в її веберівському розумінні.

ЕМПІРИЧНУ БАЗУ дисертації склали авторські соціологічні дослідження "Післядипломна освіта педагогічних працівників : шляхи і методи оптимізації навчального процесу" (1), "Національне відродження і школа" (2), які проводились у 1993-1995 роках.

ОСНОВНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ : аналіз і контент-аналіз основних документів про школу, шкільних навчальних планів та програм, групові та індивідуальні опитування учнів і вчителів, пілотажні опитування учителів у різних регіонах; спостереження (включені та невключені), бесіди.

НАУКОВА НОВИЗНА роботи полягає в тому, що у ній зробле-

на спроба :

- обґрунтувати роль загальноосвітньої школи у пошуках шляхів становлення державності в Україні ;
- представити концепцію функціонування регіональної системи освіти, виділити конкретні структурні елементи суб"єктів освіти;
- знайти еквіваленти порівняльного аналізу суб"єктів освіти (їх професійні та особистісні якості);
- висунути пропозиції по їх соціальній адаптації та взаємодії в умовах зміни соціально-економічних умов в Україні;
- запропонувати механізми оптимізації регіональних програм і загальнодержавних освітніх завдань.

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ дисертації полягає у розробці методологічних підходів дослідження, в оцінці регіональних факторів і їх впливу на вдосконалення соціальної та освітньої політики в Україні; у здійсненні міждисциплінарного підходу до розробки рекомендацій щодо аналізу розвитку системи шкільної освіти як елементу інституту освіти в цілому; у формулюванні основних принципів функціонування соціологічної служби у системі шкільної освіти.

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ дисертації визначається можливістю використання методики запропонованих програм та інструментарію дослідження у реальному житті шкіл різних регіонів, висновків, зроблених у ході дослідження - для управлінських ланок регіональних систем освіти, а також для суб"єктів освіти - викладачів шкіл і працівників райВНО, психологів та соціологів, наукових працівників, працівників методичної служби системи освіти. "Примірне положення про соціологічну службу в освіті регіону", розроблене автором, може бути використане для створення ідентичних або близьких по своїй суті підрозділів в освіті регіонів і системі освіти в цілому.

АПРОБАЦІЯ РОБОТИ. Основні теоретичні положення дисертаційної роботи, результати емпіричних досліджень були висвітлені у 8 публікаціях, серед яких : наукові статті (4), тези доповідей (4). Висновки досліджень та рекомендації щодо вдосконалення функціонування системи освіти були повідомлені на двох міжнародних і одній регіональній науково-теоретичних конференціях, на нарадах завідуючих відділами народної освіти Львівської області, директорів шкіл міста Львова та Буського району (експериментальної бази функціонування соціологічної служби в освіті), засіданнях школи молодого педагога, педагогічних читань. Результати конкретних досліджень оперативно доводились до відома керівництва науково-методичного інституту освіти, використовувались кабінетом післядипломної

освіти для коректування навчальних планів та програм, для обліку рівня знань слухачів, оцінки їх потреб, інтересів і запитів.

НА ЗАХИСТ ВІНОСЯТЬСЯ наступні положення :

1. У сучасному процесі реформування інституту освіти спостерігається ентропія, викликана соціальною ерозією сучасного суспільства. Релевантність освітніх процесів може бути локалізована : а/систематичним діагностуванням дії механізму реформ (оперативне вимірювання якості та об'єму впровадження реформативних змін та їх наслідків); б/прогностичним аналізом можливих перспектив.

2. В умовах подальшої дезінтеграції суспільства все більшого значення набуває регіональний фактор, який зумовлює наявність регіональних відмінностей у системі суспільних відносин. "Регіональне" у системі освіти має бути тісно пов'язане із "загальнодержавним" і виступати у цій дихотомії як специфічне по відношенню до загального.

3. Система освіти кожного регіону потребує моделювання як на внутрісистемному, структурно-функціональному (завдання, функції та цінності освіти), так і на факторному рівнях (способи та ступінь впливу особливостей регіону на розвиток регіонального освітнього комплексу в цілому). Регіональне дослідження такого типу має включати аналіз проблем освіти виходячи з чотирьох рівнів :

- загальнодержавного (орієнтація держави на реформування системи освіти);
- регіонального (оптимальна та адекватна трансформація загальнодержавних рішень на рівні освітньої політики регіону);
- внутрісистемного (вираження регіональних завдань у конкретних програмах, планах, концепціях);
- базового - рівня суб'єктів освіти (готовність суб'єктів освіти регіону до сприйняття завдань реформування).

Співставлення соціальних показників та емпіричних даних функціонування системи освіти на цих рівнях дає можливість аналізувати продуктивність і ефективність функціонування регіонального освітнього комплексу та інституту освіти в цілому.

4. Радикальні реформи в освіті не можуть проходити без вдосконалення механізму їх реалізації. Розрив між теорією і практикою реформ у регіоні свідчить про недоліки їх розробки, про прийняття рішень без попередньої їх верифікації. У роботі зроблена спроба створити методику діагностування процесів реформування системи шкільної освіти.

5. Регіональний освітній комплекс потребує створення кваліфікованої соціологічної служби. Пропонуються концептуальні за-

сади її функціонування та "Примірне положення про соціологічну службу в освіті".

СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦІЇ зумовлена логікою конкретно-прикладного соціологічного дослідження, його метою та завданнями. Робота складається з трьох частин (розділів) : методологічної, методичної та інтерпретаційної, у склад яких ввійшли 9 глав і 7 параграфів, - а також вступу, закінчення, бібліографії та додатків. У додатках містяться характеристики вибірковок сукупностей, інструментарій, систематизовані дані (таблиці, матриці кореляційних зв'язків), "Примірне положення про соціологічну службу в системі освіти регіону", апробованого автором на базі експериментального майданчика - одного з районів Львівської області. У тексті дисертації вміщено 7 таблиць, 11 схем, 6 діа-, спекто- та гістограм, 3 графіки кривих регресивного аналізу. Перелік основної використаної літератури містить 165 найменувань, серед них 9 - іноземні джерела. Загальний обсяг дисертаційної роботи - 250 аркушів (додатки складають 85 аркушів).

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ВИСНОВКИ РОБОТИ.

У ВСТУПІ обґрунтована актуальність проблеми, проаналізована міра її опрацювання у науковій літературі, визначені методологічні принципи та емпірична база дослідження, висвітлені об'єкт, предмет, мета, завдання дисертації, дано опис структури та змістового наповнення окремих частин роботи.

У ПЕРШОМУ РОЗДІЛІ "Методологічні підходи до аналізу регіональної системи шкільної освіти" описані уже відомі дослідницькі стратегії вивчення системи шкільної освіти (глава 1) та методологічні підходи до характеристики суб'єктів шкільної освіти (глава 2). При цьому особливе значення приділялось дослідженню функціонування школи як соціального інституту, аналізу різноманітних концепцій його вивчення педагогами, психологами, соціологами. Використовувався як мікро-, так і макропідхід при розгляді школи як об'єкта та суб'єкта системи соціальних взаємовідносин у відповідності до різних їх рівнів : система взаємозв'язків школи з іншими соціальними інститутами, внутрісистемні взаємозв'язки, а також комплекс взаємозв'язків на рівні суб'єктів освіти (навчально-виховний процес). Інститут школи розглянуто як у статичі (структурні елементи системи освіти), так і в динаміці. Найважливішим аспектом рефлексії обрано регіональний фактор і специфіку його прояву у функціонуванні системи освіти. У параграфі 1.1.2. побудована та описана факторна модель регіонально-

го освітнього комплексу. У главі "Методологічні підходи до характеристики суб"єктів освіти" розглянуто прояви "соціального" у педагогічній взаємодії, охарактеризовано суб"єкт-об"єктні взаємозв'язки на різних рівнях навчально-виховного процесу (учбова та позаучбова діяльність); аналізуються методологічні підходи до вивчення системи ціннісних орієнтацій (культурологічні та психолого-педагогічні основи), приведені конкретні методики вивчення ціннісних орієнтацій.

Основний підсумок полягає у тому, що для повноцінного функціонування регіонального освітнього комплексу необхідне наукове регулювання, яке передбачає діагностування та прогнозування соціальних факторів, що адекватно відображають ці регіональні особливості :

*Соціально-економічний фактор виражається в оцінці ринку робочої сили (виходячи з об"єктивних статистичних даних соціальних служб, служб зайнятості населення та ін.); вивченні ієрархії спеціальностей, необхідних для регіону; виділенні блоку показників для моніторингового аналізу; визначенні актуальності змісту освіти РОК для сучасних потреб регіону та прогнозуванні можливого розвитку з використанням методів екстраполяції; орієнтації шкільного компонента змісту освіти на потреби соціально-економічного розвитку регіону.

*Демографічний фактор - визначення густоти населення у поєднанні з забезпеченням населення тими чи іншими формами освіти (перш за все, шкільною); прогнозування змін у складі населення і потреб в оптимізації структури РОК.

*Географічний фактор - врахування кліматичних та територіальних умов при розосередженні сітки загальноосвітніх закладів; визначення освітніх інтересів відносно етнічних, культурних, історичних та мовних особливостей держав, що межують з регіоном.

*Історичний фактор - додаткове вивчення в межах шкільного компонента історії та культури регіону, особливостей його розвитку; врахування даного фактора при реформуванні структури РОК (відновлення навчальних закладів з їх традиціями та ін.); встановлення освітніх зв'язків з діаспорою, розширення освітніх можливостей навчальних закладів і суб"єктів освіти (стажування за кордоном, обмін досвідом, групами учнів, ін.).

*Етнонаціональний фактор - визначення поліетнічності регіону, вивчення та задоволення освітніх та духовних потреб представників некорінних національностей; забезпечення полікультурної освіти.

*Конфесійний фактор - визначення розмаїття конфесій; визна-

чення місця релігії у системі суспільних відносин (сім'я, церква); розповсюдження знань про релігійні конфесії через систему соціальних дисциплін ("Історія релігії та вільнодумства", "Людина і суспільство" та ін.).

*фактори системи ціннісних орієнтацій населення регіону та їх вплив на життєві пріоритети молоді (учнів) - визначення смислу життя та перспектив діяльності; ставлення до себе; ставлення до оточуючих; ставлення до сім'ї; ставлення до нації, етносу та ступінь вираженості етнонаціональних стереотипів.

РОЗДІЛ II "функціонування та розвиток системи шкільної освіти в регіоні" - власне концепція соціологічного дослідження з описом системи соціальних показників, блоків та батареї індикаторів, рефлексуванням "дерева проблем" та підходів до перевірки дослідницьких гіпотез. У главі 1 "Стратегія дослідження. Загальні підходи до аналізу предметної ситуації у системі шкільної освіти" міститься аналіз прикладних концепцій вивчення функціонування та розвитку школи як соціального інституту, аргументована значущість регіонального аспекту в системі факторів, що впливають на розвиток шкільної освіти, приводяться концептуальні основи регіонального дослідження. Глава "Соціальні показники розвитку шкільної освіти. Способи узагальнення та систематизації соціологічних даних відповідно до рівнів соціальної взаємодії" висвітлює принципи та підходи до впорядкування соціальних показників, до узагальнення, систематизації та інтерпретації емпіричних даних. Опис використаних методів дослідження доповнюється прикладами факторного та регресивного аналізів, оцінкою способів квантифікації.

У процесі аналізу емпіричних даних підтверджено основну наукову гіпотезу роботи : функціонування регіональної системи освіти, визначаючись обмеженим числом показників, не фіксує всього об'єму соціальних проблем, а тому недостатньо ефективно реалізує можливості самої системи освіти і не в повній мірі задовільняє потреби регіону. Міра оптимальної варіативності її розвитку і трансформації має визначатись з допомогою соціологічного діагностування проблемної ситуації. Підтвердились робочі гіпотези, що стосуються падіння престижу вчительської професії, абсолютизації матеріального фактору, зниження навчальної та трудової мотивації у суб'єктів освіти. Вони є похідними дестабілізації суспільства.

Зниження престижу школи, освіти не обов'язково супроводжується посиленням впливу на соціалізацію особистості соціальних інститутів сім'ї та засобів масової інформації. Зро-

стає, з одного боку, вплив церкви, з другого, - вуличних груп, престижних угруповань.

Беззастережне впровадження регіональних програм веде до абсолютизації регіональних, етнонаціональних, релігійних цінностей, ідеологізації навчально-виховного процесу.

В умовах широкомасштабного впровадження педагогічних інновацій частина технологій не приймається шкільною практикою у зв'язку з неготовністю суб'єктів освіти, неадаптованістю та неапробованістю запозичених методик, некваліфікованістю педагогічного потенціалу. Основне значення для ефективності навчально-виховного процесу має, за результатами опитування учнів-випускників шкіл, мотивація педагогічної діяльності вчителя та синхронна їй мотивація учіння школяра. Відсутність першого у значній мірі впливає на зникнення останнього; мотиваційна спрямованість вчителя, задоволення працею за даними регресивного аналізу тісно пов'язані з рівнем заробітної плати і зовсім не пов'язані з його професійним статусом (професійною компетентністю): $r_1=0.48$, $r_2=-0.18$.

Професійний та віковий цензи суттєво впливають на рівень соціального самопочуття (ефект соціалізації): коефіцієнт Кендалла за індикаторами "соціальні гарантії", "оплата праці" та "умови життя" становить 0.18-0.19.

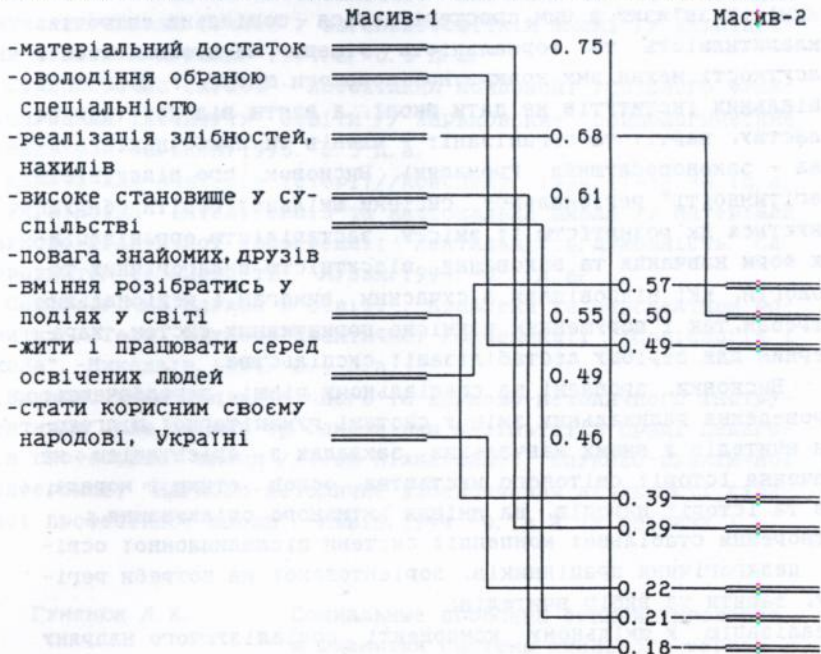
Міра етноцентризму тісно пов'язана зворотнім зв'язком з професійним статусом педагога ($r=-0.87$). Так, 58% опитаних вчителів нижчих ступенів кваліфікації "не бажають мати ніяких стосунків з особами російської національності" (відповідно вищих - 28%). Тому установки на етнічну дистанцію у майбутньому шлюбі в опитаних випускників шкіл Львівщини значно вирізняються на фоні установок ровесників з Одеської області та Закарпаття (Т. В. Клінченко, 1994) :

неприпустимий шлюб з...	Закарпаття	Львів	Одеса
... українцями в Україні	8%	1%	22%
... росіянами	3%	88%	26%
... євреями	9%	93%	77%
... румунами	8%	95%	87%
... циганами	92%	96%	90%
... представниками кавказьких народів	12%	-	87%

У РОЗДІЛІ III "Динаміка змін у системі шкільної освіти регіону на сучасному етапі" містяться результати соціологічного аналізу з проблем: "Якість освіти (внутрішньосистемний

рівень)" - глава 1, "Соціальна взаємодія на рівні навчально-виховного процесу. Суб"єкти освіти"- глава 2, "Ціннісні орієнтації суб"єктів освіти."- глава 3. У главі 1 інтерпретуються дані анкетних опитувань, контент-аналізу, спостережень та бесід на предмет відповідності змісту освіти потребам населення, регіону. Аналізуються професійні можливості педагогічного потенціалу, як суб"єкта та одного з основних факторів реформування національної школи. Глава 2 вміщує аналіз соціальної взаємодії на рівнях "учитель і суспільство", "учитель і система освіти", "учитель і школа". Глава 3 детермінує диспозиції учнів та вчителів у системі координат "вчитель - учень". Інтерпретуються емпіричні дані, матриці кореляційних зв"язків та графи зв"язків. Концептуальні моделі використано для побудови узагальнюючих нотограм.

З допомогою порівняльного аналізу визначено суттєві риси в ціннісно-мотиваційній системі суб"єктів освіти - респондентів різних регіонів. Ці відмінності відображено у спектограмі емотивної значущості приведених цінностей освіти для випускників шкіл міст Львова (масив-1) та Одеси (масив-2):

Окрім того, особливості прояву регіонального фактору інтерпретуються за даними регресивного аналізу. Визначаються соціальні показники детермінації "регіонального". На внутрі-

системному рівні це проявляється у пріоритетах реформування системи освіти ($r = -0.72$) і пояснюється відмінностями реально-го освітнього процесу в регіонах. Вчителі-респонденти Львів-щини пріоритетними напрямками реформування вважають зміст ос-віти (0.83), організаційні форми навчання (0.78), систему пі-слядипломної освіти (0.50). Значні розбіжності спостерігають-ся в установках різних контингентів опитаних на можливі нас-лідки впровадження інновацій у навчально-виховний процес. Зо-крема львів"яни віддали перевагу катехизації (70.1%), гума-нізації (73%), гуманітаризації (69%) та спеціалізації школи (63%), організації при школі престижних клубів за інтересами (72%).

У главі 4 аргументується створення соціологічної служби у системі освіти, пропонуються концептуальні засади її функ-ціонування.

У ВИСНОВКАХ підсумовуються результати проведеного дос-лідження на теоретичному, спеціальному та практичному рівнях, висловлюються рекомендації щодо оптимізації реформування си-стеми освіти в досліджуваному регіоні.

На теоретичному рівні основна соціальна проблема регіо-нальної школи полягає в оцінці відповідності мети та завдань системи освіти, засобам їх досягнення (розрив стратегії і та-ктики), у зв'язку з чим спостерігається соціальна ентропія, декларативність та формальність рішень. Це проявляється у відсутності механізму конкретної допомоги школі, у прагненні соціальних інститутів не дати школі, а взяти від неї (церква - паству, партії та організації - членів та прибічників, дер-жава - законопослушних громадян). Висновок про відсутність "легітимності" регіональної системи шкільної освіти обгрун-товується як розмитістю її змісту, застарілістю організацій-них форм навчання та виховання, відсутністю педагогічних те-хнологій, які відповідали б сучасним вимогам і регіональним потребам, так і порушенням ціннісно-нормативних систем, ха-рактерним для періоду дестабілізації суспільства.

Висновки, зроблені на спеціальному рівні, передбачають:
- проведення радикальних змін у системі гуманітарної підгото-вки вчителів у вищих навчальних закладах з орієнтацією на вивчення історії світового мистецтва, основ етики і моралі, мов та історії народів, на вміння активного спілкування;
- створення стабільної концепції системи післядипломної осві-ти педагогічних працівників, зорієнтованої на потреби регі-ону, запиту та вибір вчителів;
- реалізацію у шкільному компоненті соціалізуючого напрямку (введення до шкільних програм як обов'язкових соціальних ди-

сциплін, зокрема "Людина і світ", "Людина і суспільство", "Вибір професії", ін.);

-попередню апробацію інноваційних технологій, що впроваджуватимуться в практику школи. Визначення ефективності та корисності застосування уже впроваджених новацій;

-використання не рівневої диференціації, а диференціальної спеціалізації з максимальним врахуванням здібностей, нахилів, інтересів та потреб школярів.

На практичному рівні пропонується положення про соціологічну службу в освіті та окремі методики з досвіду роботи такої експериментальної служби, яка функціонує в одному з районів Львівської області.

Основні положення дослідження відображені у таких публікаціях :

1. Проблеми формування національної еліти : здоровий глузд і класична освіта //Український час. -1993, 2. -0. 7 д. а. (у спів-авт.).
2. "Зрізи знань" : успіх чи невдача ? //Современное общество. -1994, 2. -0. 7 д. а.
3. Соціальні аспекти диференціації навчання та застосування інтелектуальних тестів у загальноосвітній школі // Український освітній журнал. -1994, 2. -0. 3 д. а.
4. Соціологічна служба - необхідний компонент успішного функціонування інституту освіти // Харьковские социологические чтения-95. -Харьков, 1995. -0. 5 д. а.
5. Анкета для вчителів історії//Конспект. -1994, 11-12. -0. 1д. а.
6. Українська інтелігенція та національна школа // Матеріали науково-практичної конференції "Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості". -Луцьк, 1994. -0. 1 д. а-
7. Соціологічна служба в освіті : проблеми та перспективи розвитку //Тези науково-практичної конференції "Соціологія і школа". -Миколаїв, 1994. -0. 1 д. а.
8. Використання соціологічного та науково-методичного інструментарію для оцінки та самооцінки результатів праці педагогів професійної школи //Тези Міжнародної науково-практичної конференції "Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи". -Львів, 1994. -0. 1д. а. (у співавт.).

Гуменюк Л. И.

Социальные проблемы функционирования и развития системы школьного образования (региональный аспект)

Диссертация (рукопись) на соискание учёной степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.06 - со-

циология культуры, науки и образования, Харьковский государственный университет, Харьков, 1996.

Защищается диссертация и 8 научных работ, которые содержат социологический анализ развития системы школьного образования в регионе (Львовская область). Сравниваются эмпирические данные по западному и южному регионам Украины (Львовская и Одесская области). Установлено, что на всех уровнях социального взаимодействия институт образования испытывает влияние регионального фактора, детерминирующего социальные проблемы современной школы.

Предложены авторские методики по изучению проблемной ситуации в системе школьного образования региона, а также концептуальные основы функционирования социологической службы в образовании.

L. GUMENUK

A Glimpse of Some Social Problems
in the Development and Functioning
of the Secondary School Education
(Regional Aspect)

The Master's thesis (typescript) is presented for the Master's Degree of Sociology in the field of Culture, Science and Education sociology (qualification number 22.00.06), Kharkiv State University, Kharkiv, 1996.

The Master's thesis is supported by 8 already published research works based on the sociological analysis of the development of the secondary school institution in Lviv region.

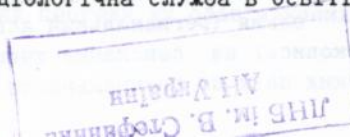
The author presents some empiric data while contrasting the situation in the western and southern parts of Ukraine (Lviv and Odessa regions).

As it has been established, the modern institution of the secondary school education is subjected to the influence of the regional factor, determining the social problems on all the levels of social interactions.

Mrs. Gumenuk offers some original methods of investigating the problematic situations in the network of Lviv regional secondary schools, as well as some new conceptual principles based on the sociological service functioning in the system of education in general.

КЛЮЧОВІ СЛОВА.

Регіональний фактор, інститут освіти, дослідницькі стратегії, соціальна взаємодія, регіональний освітній комплекс, суб'єкти освіти, соціологічна служба в освіті.

Підписано до друку 12.03.1996р. Об'єм 1,2. Формат 60x84 /16.
Друк офсетний. Тир. 100 пр. Зам. 198. Безоплатно.
ЛОНМІО. м. Львів, вул. Огієнка 18, а.

445401

AB34348

AB 34.348

ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ!
ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ!
ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ!